

сприйняття художніми засобами змалювати навколишній світ людей, їхні вчинки і долі, а також за короткий час показати, до чого веде той чи інший вчинок героя, дає можливість за 15–20 хвилин приміряти до себе і пережити чужу долю, чужі почуття, радість і горе. Це унікальна можливість сприйняти, “програти” життєві ситуації без шкоди власному здоров’ю і долі ставить казку в один ряд із найефективнішими засобами навчально-виховної роботи зі старшими дошкільниками

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, народна педагогіка характеризується привабливими знахідками, сильна не так теорією, як результатом виховання, тобто в ній домінує практичний виховний момент, а з практицизмом тісно пов’язана інша риса – емпіризм, конкретним виявом якого є розрізненість педагогічних ідей народу, їх різноманітне виявлення в традиціях, звичаях, жанрах народної творчості, у матеріальній і духовній культурі, у різних сферах господарської, громадської діяльності людини.

Подальші перспективи вирішення проблем морального виховання, як засвідчує аналіз, вимагає пошуку нових найбільш ефективних шляхів або переосмислення уже відомих та найбільш ефективних народно-педагогічних засобів.

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихованців, молоді і батьків / Г.Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
2. Довженок Г. Український дитячий фольклор / Г.В.Довженок. – К.: Наук. думка, 1981. – 171 с.
3. Ильин Е. Герой нашего урока / Е.Ильин. – М.: Педагогика, 1991. – 288 с.
4. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: Навч. посіб. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 176 с.
5. Сивачук Н. Виховний потенціал українських народних колискових пісень / Н.Сивачук // Початкова школа. – 2006. – № 1. – С. 51–55.
6. Стельмахович М. Українська народна педагогіка / М.Стельмахович. – К.: ІЗИН, 1997. – 232 с.
7. Сухомлинский В. Духовный мир школьника / В.А.Сухомлинский. – М.: Учпедгиз, 1961. – 223 с.
8. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник / Є.І.Сявавко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 159 с.

In the article a question lights up about a purpose, maintenance and facilities of moral education in folk pedagogics. The theoretical analysis of scientific literature is given

Key words: moral education, ethnic pedagogy, pre-school children.

doi: 10.15330/esu.9.126-131

УДК 37.013.42 : 061.27 : 376.54

ББК 74.202.21

Галина Лемко, Богдан Ковбас

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ НА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ

У статті виокремлено види обдарованості й обґрунтовано вплив на розвиток обдарованості дитини таких соціальних інституцій, як сім’я, дошкільні заклади, школа і позашкільні освітньо-виховні заклади.

Ключові слова: обдарованість, сім’я, дошкільні заклади, школа, позашкільні освітньо-виховні заклади.

Постановка проблеми. Глобальні соціально-економічні перетворення у нашому суспільстві виявили потребу в людях творчих, активних, не ординарно

мислячих, які здатні нестандартно вирішувати поставлені завдання та на основі критичного аналізу ситуації формулювати нові перспективні задачі.

Проблема раннього виявлення та навчання талановитої молоді пріоритетна в сучасній освіті. Від її вирішення залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави. В сучасних умовах навчально-виховного процесу вивчення і використання індивідуальних особливостей дітей набувають все більшого значення. Сьогодні завдання освіти більше спрямовані не на оволодіння все зростаючою сумою знань, а на розвиток здібностей і пізнавальних інтересів школярів, підвищення їх активності в пізнавальній і практичній діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Предметом спеціального наукового пошуку вчених освіта обдарованих дітей виступила з середини ХХ століття, коли радянські психологи (Б.Ананьєв, Л.Виготський, С.Рубінштейн) почали її розглядати як особливий і невід'ємний компонент опосередкованого розвитку психіки дитини.

Природу здібностей, інтелектуальної й творчої обдарованості досліджували З.Калмикова, Г.Костюк, В.Моляко, О.Проскура та ін.; навчання обдарованих дітей, вплив індивідуалізації та диференціації на них в умовах навчально-виховного процесу вивчали Ю.Гільбух, В.Давидов, Л.Занков, О.Савченко та ін.; діагностування обдарованості й розробка дотичних навчальних програм і методичного супроводу процесів розвитку творчих здібностей опановували О.Братанич, Л.Жовтан, В.Коваленко, О.Хлівна, В.Шубинський та ін.; формування готовності майбутніх учителів до роботи з обдарованими школярами досліджували І.Зверєва, В.Коваленко, В.Тесленко, М.Федорова та ін.

В останнє десятиліття ХХ й на початку ХХІ століття дослідження різних аспектів проблеми обдарованості є підставою для виокремлення низки наукових пріоритетів: особистісні та вікові особливості розвитку обдарованих дітей (О.Дьяченко, Я.Пономарьов, М.Шевченко); методи забезпечення розвитку здібностей у різних видах діяльності (О.Губенко, О.Кульчицька, В.Рибалко, І.Снітко); специфіка роботи нових типів шкіл – центрів різнобічного спрямування (В.Алфімов, М.Босенко, В.Ільченко, Г.Коломієць, В.Паламарчук); методи підтримки та психологічної корекції розвитку обдарованих дітей (І.Зверєва, С.Сисоева, А.Фурман); підготовка педагогічних кадрів до роботи в закладах освіти різного типу (В.Моляко); методичні й дидактичні аспекти розвитку обдарованості (І.Волошук, О.Дусавицький, В.Клименко, О.Савченко, В.Тесленко); формування обдарованої особистості в системі виховної роботи (А.Богущ, І.Іванов, В.Кузь, Г.Підкурманна, Т.Сущенко та ін.).

Мета статті – визначити вплив соціальних інститутів на розвиток обдарованої дитини.

Виклад основного матеріалу. Проблема дитячої обдарованості в усі часи викликала великий інтерес у суспільстві. Зацікавленість урядовців, фахівців, батьків зрозуміла – адже йдеться не лише про долі окремих особистостей, а й про майбутнє країни.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Вітчизняні психологи Б.Ананьєв, Н.Лейтес, С.Рубінштейн, Б.Теплов виокремлюють такі види обдарованості:

1. Загальна обдарованість (стосується всіх сторін психічного життя дитини).
2. Спеціальна обдарованість (виявляється в якій-небудь спеціальній діяльності).
3. Актуальна або явна обдарованість (показники успішності, що вже є в наявності).

4. Потенційна або прихована обдарованість (показники можливості реалізації якихось здібностей при дотриманні певних умов).

Спеціальна обдарованість в свою чергу має декілька характерних типів: академічно-інтелектуальна, соціальна, спортивно-фізична, творчо-художня обдарованість [3, с. 253–254].

Така класифікація дозволяє побачити й розвинути спеціальну обдарованість в кожній дитині.

Усі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі роботу, частіше складну інтелектуальну, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй увесь свій вільний час. Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навичками. Вони показують високий рівень досягнень.

Обдаровані діти, а особливо геніальні чи талановиті, виділяються з-поміж своїх однолітків високим творчим потенціалом, інтелектуальною розкутістю, схильністю до нестандартного розв'язання проблем, неординарністю сприйняття світу, небагато. Вони завжди найкраще запам'ятовуються, бо вимагають від оточення напруження всіх зусиль, уміння піднятися до розуміння незвичайності, прагнення сприяти розвитку особистості, бажання довести її індивідуальні досягнення до максимального рівня. Необхідно підкреслити, що за рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, такі діти входять у "групу ризику".

Вже з раннього дитинства в людини проявляються здібності до навчання, музики, малювання, спорту, лідерства тощо. Батьки, вчителі, вихователі, соціальний педагог, психолог повинні вчасно виявити та допомогти дитині реалізувати природні нахили і не проминути моменту зародження обдарованості.

Обдарована дитина в сім'ї – її гордість. Але часто вона залишається непоміченою, саме коли це перша дитина або коли всі діти однаково талановиті. Проте не всі батьки пишаються своєю дитиною. Часто вони не хочуть, щоб дитина чимось відрізнялась від інших. Таких батьків дратує обдарованість дитини, і вони намагаються не помічати її талант.

Фахівці давно відмітили, що обдаровані діти часто виростають в інтелігентних сім'ях, і справа тут зовсім не в особливих генах геніальності, а справа в сімейній атмосфері, в системі сімейних цінностей.

Взагалі батьки заохочують і бажали б розвивати в своїй дитині пізнавальні потреби та різні здібності, але роблять вони це по-різному. Деякі батьки прагнуть до того, щоб дитина запам'ятала більше фактів, назв, подій, відчувала гордість за свої знання.

Психологічні дослідження показують, що пізнавальна мотивація виявляється у формі дослідницької, пошукової активності, чутливості до нового, новизни ситуацій, знаходження нового у звичайному.

Для виявлення обдарованості використовують різні методи: від найпростішого батьківського спостереження до спеціально розроблених стандартизованих та тестових завдань.

Батьки використовують виховні стратегії: стратегія прямого виховного впливу, де вони постійно пропонують дітям якісь розвиваючі ігри, вправи. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія. Друга категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні

фахівці. Але не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь.

Третя стратегія – коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей.

Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявилась найефективнішою.

Властивістю таланту є свідомий, поглиблений, всебічний розвиток обдарованості. У кожній дитині закладені певні здібності, тільки в одних вони виявляються дуже яскраво й виразно, а інших залишаються дрімати всередині. Здібності можуть виявлятися і в ранньому дитинстві, і в зрілому віці. Від народження всі діти здібні, однак такі рівні здібностей, як обдарування, талант і геніальність притаманні далеко не кожному. Батьки повинні добре знати, що обдаровані діти швидше за інших виконують завдання, прагнуть до самостійності, до розв'язання завдань проблемного характеру або таких, які вимагають кмітливості, різних способів розв'язання, творчості.

Але буває й інша ситуація, коли батьки “вимучують” дитину, намагаючись розвинути незначні здібності або навіть відсутні. Цим самим вони “вбивають дитинство”, витрачаючи здоров'я і духовні сили, свої і дитини.

Батьки відзначають талант дитини першими, помічаючи вживання складних слів, ранню мову, раннє засвоєння рахунку або читання, міцну пам'ять і велику допитливість. Але інколи ці особливості яскраво не проявляються.

Завдання батьків полягає в тому, щоб вчасно помітити ранній розвиток таких дітей, виявити обдарованість у цей час і надати можливості для її розвитку. Для сім'ї важливо не тільки відкрити своєрідність таких дітей, але й правильно ставитись до них. Не можна виривати їх із дитячого середовища, бо це може зумовити негативну реакцію з їхнього боку [5, с. 43].

Талановиті діти дуже чутливі, тому їх потрібно оберегти від надмірних стресових ситуацій, але слід робити це обережно, щоб не притупити сприйняття дитиною навколишнього світу, не позбавити її радощів самостійного пізнання.

У високообдарованих дітей 2–3-річного віку виявляється надмірна впертість у сфері інтересів. Кожну справу такі діти доводять до досконалості. Батьки у цій ситуації не повинні стимулювати розвиток цієї наполегливості, бо в дитини сформується прагнення отримати якнайбільше батьківської уваги й похвали.

Геніальні діти часто занадто емоційні, вони нестримані, легко збуджувані у дрібницях. Але це не примхи, а прояв багатства їхньої натури. Творчі діти рідко бувають урівноваженими, вони часто страждають через винятковість. Але багатьох із них рятує схильність до гумору. Якщо вони не жартують, то цінують хороший настрій, люблять слухати і захоплюватись. У них особлива мова, моторика і сприймання, що відрізняє їх від інших дітей.

Відповідальність у роботі з талановитими дітьми покладається не тільки на сім'ю, а й на вихователів дитячих садків, учителів, психологів і соціальних педагогів. Одна з проблем обдарованих дітей – шкільна освіта. Часто талановиті діти, щоб не звертати на себе уваги вчителів і не спричиняти негативного ставлення однокласників, навчаються гірше своїх можливостей і здібностей, що заважає педагогам виявити таких дітей. За таких обставин їхні потенційні можливості не розвиваються.

Але навіть, якщо учитель помітив здібності дитини, йому не вистачає часу займатися з нею на уроці. Таку дитину він запитує рідше, ніж решту учнів, оскільки впевнений, що вона знає урок. Такий учень сам по собі, але ніби на особливому рахунку. Як наслідок, така дитина починає уникати учнівської групи, у неї формуються негативні риси характеру, знижується успішність. Освіту, необхідну талановитій дитині, можна забезпечити тільки гнучкими методами навчання.

У ряді шкіл практикують переведення обдарованих дітей у старші класи, але тут виникає наука проблем. Вони потрапляють у клас, де з учнями рівні за розумовим розвитком, але фізично і соціально перебувають ще у своєму віці. Звідси – неврози, відірваність від побуту, життєвих проблем. Саме тут важливу роль мають відігравати соціальні педагоги [4, с. 211].

Якщо вчитель радить перевести дитину в старший клас, соціальний педагог повинен уважно ознайомитись із такою дитиною, проконсультуватися з психологом, і тільки після цього батьки зважуються навантажувати таку дитину.

Закон України “Про освіту” передбачає, що для розвитку здібностей, обдарувань і таланту дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних об’єднань [1]. Саме тут дітям ставлять завдання, вирішуючи які, вони розвиваються відповідно до своїх нахилів і здібностей. У цих школах працюють учителі, які, знають і враховують можливості кожної обдарованої дитини.

Невичерпні можливості щодо створення найбільш сприятливих умов для розвитку індивідуальності, розкриття її здібностей, задоволення багатогранних особистісних потреб у процесі творчої діяльності мають позашкільні освітньо-виховні заклади: будинки творчості дітей та юнацтва, палаци учнівської молоді, центри дитячої творчості, клуби за місцем проживання, станції юних техніків, дитячі туристичні станції, станції юних натуралістів тощо. Одним із головних завдань цих закладів є пошук, розвиток, підтримка юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти в різних галузях суспільного життя.

Важлива роль у підтримці інтелектуально здібної дитини, здатної до наукової творчості, належить Малій академії наук України. При МАН України працюють наукові гуртки, в яких ведеться робота щодо творчої самореалізації школярів, професійного самовизначення обдарованих учнів, формування креативної культури обдарованої молоді тощо.

Крім батьків і вчителів із обдарованими дітьми працюють соціальні педагоги і психологи, завдання яких – пошук таких дітей, діагностика, визначення показників обдарованості. Соціальний педагог, працюючи з обдарованими дітьми повинен виконувати такі функції:

- виявлення, навчання і розвиток обдарованих дітей;
- психолого-педагогічний супровід і підтримка авторських й інноваційних навчальних програм освітніх технологій, що застосовуються в роботі з обдарованими дітьми;
- участь у проектуванні й реалізації освітнього середовища, яке сприяє розкриттю творчих здібностей учнів;
- вивчення вікових та індивідуальних особливостей обдарованої дитини;
- робота з сім’єю з проблеми навчання й розвитку обдарованої дитини;
- використання позашкільного освітнього середовища для навчання й розвитку обдарованих дітей;

- проведення діагностики (розкриття причин появи тих чи інших соціальних або психологічних “перепон” розвитку обдарованої особистості);
- прогнозування (передбачення можливих наслідків розвитку);
- розробка педагогічних рекомендацій, які сприяють оптимальному навчанню і розвитку обдарованої дитини [2, с. 303–304].

Дитяча обдарованість піддається розвитку, тому, як підтверджують дослідники, рання її діагностика і створення умов для індивідуалізації навчання, допомога дитині розвинути бажання більше знати, зрозуміти і зробити буде практичною реалізацією розвитку творчої дитини.

Попит на таланти у всьому світі зростає, в багатьох країнах на пошуки вундеркіндів кинуті кращі сили педагогічної науки. Подекуди є навіть спеціальні служби, які за допомогою різних тестів і анкет “виловлюють” майбутніх Ейнштейнів, Едісонів і Гейтсів, а потім вживають всіх заходів, щоб їх талант не загаснув.

Поза сумнівом, що поступ суспільства цілком залежить від надзвичайно обдарованих людей. Скільки б їх не було, їх завжди не вистачає. Тому проблема талановитих дітей так цікавить науковців і практиків. На сьогодні актуальним питанням дослідження обдарованості залишається розробка адекватних засобів її діагностики і підтримки розвитку на різних етапах вікового становлення особистості. Отже, робота з геніальними дітьми повинна бути комплексною. Це єдність педагогічних і психологічних наук, спільна діяльність вихователів, вчителів, соціальних педагогів, залучення батьків до підтримки обдарованих дітей, створення відповідних умов для їхнього творчого розвитку.

Висновки. Отож обдарована дитина – це дитина, яка виділяється з-посеред своїх ровесників (однолітків) яскравими успіхами в досягненні результатів на якісно вищому рівні, що перевищує певний умовний “середній” рівень. На розвиток обдарованості дитини мають вплив такі соціальні інститути: сім’я, дошкільні заклади, шкільні та позашкільні освітньо-виховні заклади. Виховання й навчання таких дітей – важке і широкомасштабне завдання, яке включає відповідне виховання і освіту батьків, належну підготовку вчителів, соціальних педагогів, психологів і медиків.

1. Закон України “Про освіту” // Голос України. – 1996. – 25 квітня.
2. Різник Л. Проблема обдарованості дітей в сучасних умовах / Л. Різник // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2014. – № 1.– С. 124–128.
3. Пенішкевич Д. Соціальна педагогіка : модульна технологія навчального курсу / Д. Пенішкевич, Л. Тимчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 496 с.
4. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посібник / За ред. А. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 351 с.
5. Чудновский В., Одарённость : дар или испытание / В. Чудновский, В. Юркевич. – М.: Знание, 1990. – 75 с.

In the article the types of gift are distinguished and influence is grounded on development of gift of child of such social institutes as seed, preschool establishments, school and out-of-school educationally-educator establishments.

Key words: *gift, child, family preschool establishments, general educational establishments, out-of-school educationally-educator establishments.*

doi: 10.15330/esu.9.131-136